

Prof. dr. A. de Reuver (Waddinxveen)

**'Ge moet Christus hebben'.
Luther over de rechtvaardiging**

Ruim vijf eeuwen geleden vluchtte Luther als 21-jarige student het Augustijnenklooster van Erfurt in. Door een bliksemslag geveld. Door gewetenspijn gekweld. Hoe word ik deugdelijk genoeg om Gods gericht te overleven; hoe diep moet mijn berouw zijn voordat ik God onder ogen komen kan?

We moeten daar niet schamper over doen. Die vragen zijn niet rooms en middeleeuws, maar vroom en actueel. Nee, niet eigentijds en gangbaar. Was het maar waar! De seculiere mens gelooft niet eens dat God bestaat, laat staan dat hij zich zou bekommeren over de vraag hoe hij voor God kan bestaan. Zijn zorg kan zijn dat hij bij de Bank in 't rood staat, maar nooit dat hij bij God in 't krijt staat. En juist dit laatste woog Luther zwaar. Hij moest voor verschijnen, zou gewogen worden en te licht bevonden. Daarom wierp hij het volle gewicht van zijn monniken-energie in de schaal, in de hoop dat die de doorslag geven zou. Maar het lukte niet. Hij wist nog niet dat God op dat eche berekend was en dat Gods schaal een genadeschaal is, waarin niets van het onze doorslaggevend is, maar louter Christus' plaatsbekleding.

Luthers theologische scholing was hem op dit punt ook niet behulpzaam. Die had hem geleerd dat een mens moest doen wat in zijn vermogen ligt, dan zou God hem Zijn genade niet onthouden. Populair gezegd: doe je best, dan doet God de rest! En Luther dééd zijn best. 'Echt waar –vertelt hij zelf – ik ben een vrome monnik geweest. Ik heb me zo precies aan de orderegels gehouden dat ik mag zeggen: Als er ooit een monnik in de hemel zou komen door monnikerij, dan zeker ik. Dat zullen mijn kloostermakkers die me gekend hebben moeten getuigen. Ik zou mezelf, als het langer geduurd had, doodgemarteld hebben met waken, bidden, vasten en

ander werk. Maar ik was de ellendigste monnik op aarde: dag en nacht niets anders dan klagen en vertwijfelen, en niemand kon me redden.' Zeker, daar was Johann von Staupitz, zijn sympathieke en vrome biechtvader en kloosteroverste. 'Als God me door hem niet had geholpen, zou ik erin gebleven zijn.' Maar echt soelaas konden klooster, kap en pij hem niet bieden.

Vanaf het jaar 1513 – Luther was toen 30 – vond er wel een wending plaats. Sedert 1511 was hij in Wittenberg benoemd tot *doctor* (hoogleraar) in de uitleg van de Bijbel. In zijn laatste colleges over de Psalmen (*Dictata super Psalterium*, 1513-'15) blijkt hij Gods gerechtigheid niet meer traditiegetrouw te verstaan als straffende, maar als geschonken gerechtigheid. Toch moest de echte doorbraak nog komen. Die kwam. Waarschijnlijk begin 1518.

Deze reformatorische doorbraak hield enerzijds een radicale breuk met het verleden in. De scholastieke, semi-pelagiaanse verdienstenleer kreeg het zwaar te verduren. Maar anderzijds is die doorbraak in zekere zin ook aan zijn verleden te dānken. In het klooster had hij immers ook kennisgemaakt met een heel andere dan de leerstellig scholastieke theologie, namelijk de mystieke monastieke theologie. Daarvan had hij geleerd, de Bijbeltekst niet maar verstandelijk te analyseren, maar de woorden met het hart te proeven en te overdenken. 'Herkauwen' (*ruminare*) heette dat, of ook wel 'kloppen' (*pulsare*) op de tekst. Dat was nu precies waarmee hij tijdens zijn bekende *Turmerlebnis*, in dat torentje waar die doorbraak plaatsvond, bezig was: kloppen op de tekst van Romeinen 1:17. Jaren later doet hij er verslag van. Verkort geef ik het door: 'Ik haatte dat woord 'gerechtigheid', het vervloekte en verdoemde mij. Ik zei tegen God: Houdt Ge dan nooit op, mij te kwellen met uw toorn? Maar ik hield niet op met bonzen tegen dat woord van Paulus: " De rechtvaardige zal door zijn geloof leven". En dagen en nachten mediterend begon ik door Gods barmhartigheid te verstaan dat die gerechtigheid niet door ons gedaan wordt, maar dat ze ons door het Evangelie in geloof geschonken wordt. Toen werd die tekst van Paulus voor mij tot *porta paradisi*, de deur van het paradijs. En heel de Bijbel toonde mij een ander gelaat.' In een van de *Tischreden* verklaart hij: 'In deze toren heeft de Heilige Geest mij de Schrift

geopenbaard'. Hier werd hem de sleutel aangereikt waarmee hij de Schriften mocht ontsluiten tot op het geheim van Gods vrijgevege genade.

Het was inderdaad een *Erlebnis*, een belevenis, die de ontdekking van zijn leven werd.

De *iustificatio fide*, de rechtvaardiging door het geloof, was van toen voortaan het hart van zijn theologie en de theologie van zijn hart. Maar komt die ereplaats niet exclusief aan Christus toe? Stellig! En juist daarom evenzeer aan de rechtvaardiging. Om de eenvoudige reden dat precies dáárin de heilsbetekenis van Christus' weg en werk ons persoonlijk toegeëigend wordt. In tal van zijn geschriften heeft Luther dit geloofsgeheim dan ook vertolkt. Van die vertolking bied ik u vandaag een schets. Ik doe dat rond een tweetal kernbegrippen: veroordeling en vrijspraak.

Veroordeling

Hoe bevrijdend Luthers genadige ontdekking ook was, hij kwam er tevens achter dat genade alleen dan genade is, als een mens die ontvangt als een onwaardige zondaar. Het punt is echter dat geen sterveling daartoe genegen is. Luther voelde diep hoe onwillig wij zijn om zondaar voor God te worden en te blijven. We verschijnen voor God nu eenmaal liever als deugdzame lieden dan als verwerpelijke boosdoeners, zelfverzekerd als we zijn. Wie kan die pretentie slechten? God alleen. En doet dat Hij door Zijn Wet. Zeker, de Wet wil worden nageleefd. Maar dan moet ik met die Wet op goede voet staan. En dat sta ik van nature niet. Daarom klaagt Gods Wet me aan. Onweerlegbaar, maar niet onherroepelijk. Want God spreekt niet met één woord, maar met twee: Wet en Evangelie.

We raken hiermee aan de complexe verhouding van Wet en Evangelie .

Door scha en schande leerde Luther dat ze strikt te onderscheiden zijn. Beide zijn ze Woord van God, en als zodanig horen ze bijeen. Scheiden is dus verboden. Maar ónderscheiden juist geboden. Men moet ze niet vermengen en door elkaar halen, maar uit elkaar houden. Dat lijkt eenvoudig, maar blijkt in de praktijk bepaald niet moeiteloos te verlopen. Luther wist uit ervaring dat de

duivel de kwade opzet heeft om van Christus een Mozes te maken, en van het veelbelovend Evangelie een veeleisende Wet. En dat is funest. Want als die kwade genius gelijk heeft, dan is het niet alleen de Wet die dreigt en eist, maar dan doet ook het Evangelie dat. En er is geen sterveling die aan die strenge eis voldoen kan. Er is daarom alles aan gelegen, het Evangelie niet te verwarren met de Wet. Maar wie is die kunst machtig? Het is geen kunst. Het is Gods gunst!

In één van de *Tischreden* merkt Luther op, dat niemand op aarde ertoe in staat is. 'Wij verbeelden het ons wel, maar er mankeert nog veel aan. Alleen de Heilige Geest is ertoe bij machte.' Toen een van zijn studenten en huisgenoten, een zekere Johann Schlaginhaufen, zich erover beklaagde dat het boven zijn macht ging, reageerde Luther: 'Ja, beste magister Johann, als je dat zou kunnen, was je tot doctor gepromoveerd. En hij ging staan, nam zijn doctorsbaret af en zei: Als je het wél kon, dan zou ik tegen je zeggen: Geachte heer doctor Johann, je bent geleerd. Paulus en ik hebben het zo ver nog niet kunnen brengen.' Zelfs Paulus moest het, naar Luthers idee, telkens blijven leren! Uit dit voorval aan tafel wordt duidelijk dat het onderscheiden van Wet en Evangelie geen methode en geen vaardigheid is die je onder de knie krijgt, maar veeleer een gebeuren dat je op de knieën brengt, om het te leren van Hem die deze kunst als enige meester is.

Het is de Heilige Geest Die ons wegwijs maakt en leert hoe Wet en Evangelie zich tot elkaar verhouden. Zo kwam Luther tot de overtuiging dat die verhouding een spanningsvolle wederkerigheid behelst. Ze zijn onlosmakelijk op elkaar betrokken. En ook onophoudelijk. Altijd weer spreekt God met twee woorden: aanklacht en vergeving. In die volgorde. Voordat Hij zonde bedekt, ontdekt Hij eraan. Levenslang. Dus niet alleen bij wijze van voorstadium, dat men als een eertijds achter zich kan laten zodra men van vergeving weet, maar als de donkere achtergrond waartegen het licht van Gods genade steeds weer afsteekt. Zo spreekt de Wet een oordeel uit, een vonnis dat voorafgaat aan de vrijspraak van het Evangelie. De Wet is een spiegel, waarin we zien wat er moet zijn, maar wat er niet is. Zo ontmaskert zij ons schuldig tekort. Ze staat om zo te zeggen als portier ('Türhuter') aan de deur

van Gods genade en verspert me de weg. Waarom? Omdat ik een zondaar ben? Integendeel! Omdat ik het níet wil zijn. En zolang ik zelfredzaam en rechthebbend ben, blijft de deur gesloten.

Een genadig God kan Hij slechts zijn voor ellendige en bedrukten, die hun niets waardigheid erkennen. Om ons tot die erkenning te brengen, hanteert de Heere de aanklacht van de Wet. Wie voor dit vonnis valt en door de knieën gaat, leert het bevrijdend wonder van het Evangelie echt waarderen. Alleen wie valt, die vindt genade. Ze ligt altijd in de diepte. 'Wie het bittere niet heeft geproefd – schrijft Luther – die kan het zoete niet op waarde schatten. Honger is de beste kok.' Het is die honger naar genade en vergeving die de Wet verwekt. Zo komt God, naar Luthers formulering, via Zijn oneigenlijke werk (*opus alienum*) tot Zijn eigenlijke werk (*opus proprium*). Deze ontdekkende beweging is onmisbaar, want waar geen Wet is, daar is geen zondebesef; en waar dit besef ontbreekt, blijft het verlangen naar Christus achterwege. En om dit laatste is het de Wet volstrekt te doen. 'Tu debes habere Christum' (Ge moet Christus hebben), roept de Wet. Het ambt van Mozes heeft dus een verborgen christocentrische zin. De dodelijke werking van de Wet is ten diepste heilzaam, omdat daardoor de hoogmoed wordt gebroken, de ootmoed wordt geboren en de weg naar Christus wordt gebaan. Alleen op deze wijze leert men Christus kennen tot rechtvaardiging. Dit is de ene kant: eerst de Wet, en dan het Evangelie.

Maar er is ook een andere kant. En die is minstens zo betekenisvol. Niemand komt volgens Luther namelijk tot het besef van die heilzame bedoeling van de Wet zolang ze van het Evangelie losgekoppeld blijft. Op zichzelf kan de Wet slechts twee dingen doen: óf ze brengt een mens tot zelfverzekerdheid (*securitas*), óf ze voert hem tot vertwijfeling (*desperatio*). Ze leidt nooit tot ware zondekennis. Het is juist en alleen het Evangelie, dat uit de Wet een tuchtmeester tot Christus maakt, schrijft Luther veelbetekenend. Wat bedoelt hij daarmee?

Dit, dat de zonde in haar uiterste ernst wordt onthuld – en beaamd – wanneer het Evangelie van de gekruiste Christus klinkt en weerklank vindt. Door de prediking en de overdenking van Jezus' lijden wordt de

mens tot zelfkennis en verslagenheid gebracht. In het kruisevangelie treedt klaar aan de dag wat het ontzaglijke gewicht van de zonde uitmaakt. Tillen wij gewoonlijk niet zo zwaar aan de zonde, Gód neemt die zo hoog op dat de vloek van Zijn heilige Wet erop volgt. Het is Christus die deze volle last van Gods toorn gedragen heeft. Plaatsbekledend. Alleen in dit licht komt de onderste steen van het wetsoordeel boven.

Hoe onmisbaar de functie van de Wet ook is, beslissend is het Evangelie. Allereerst omdat dáárin het oordeel van de Wet pas tot de laatste consequentie manifest wordt, namelijk tot op het doodvonnis dat Christus onderging. In de tweede plaats is het Evangelie dáárom doorslaggevend omdat aan het kruis niet alleen Gods onbehagen jegens de zonde openbaar komt, maar bovenal Zijn welbehagen jegens zondaren. En het is deze grote liefde die oprecht berouw teweegbrengt. Verontwaardigd tekent Luther aan dat het puur bedrog is, mensen tot boete aan te sporen door alleen te wijzen op hun zonden. Men moet veeleer eerst (!) het oog op Christus' wonden slaan en daarin Gods weergaloze liefde zien. Dat verbreekt het hardste hart.

Naar Luthers zienswijze gaat de zondekennis dus noodzakelijk aan de vergevingskennis vooraf, maar deze zondekennis ontspruit niet aan de Wet alleen, maar aan Wet en Evangelie samen. De vraag kan rijzen of deze zondekennis ook voorafgaat aan het geloof. Dat is volgens Luther niet het geval. Het is veeleer andersom. Geen zondekennis buiten het geloof. Nu moet men dit goed verstaan. De reformator bedoelt er uiteraard niet mee te zeggen, dat een mens pas aan zijn zonde wordt ontdekt nadat hij tot het geloof in Gods vergeving is gekomen. Deze rechtvaardigende gestalte van het geloof vólgt op de zondekennis. Wat Luther echter op het oog heeft, is die grondgestalte van het geloof waarin men onvoorwaardelijk buigt voor Gods ontdekkende Woord. Hoe zou men dit Woord anders bij kunnen vallen dan in het amen van het geloof? Letterlijk stelt Luther dan ook vast: 'Alleen door het geloof (*sola fide*) zal worden beaamd dat we zondaren zijn.' Zonder het geloofde Woord blijft zondekennis steken in een algemeen besef van falen en feilen. Onder dit in geloof aanvaarde Woord wordt ons falen zondeschild voor God.

Ware zelfkennis is dan ook niets anders dan de hartgrondige instemming met de wijze waarop Gód ons blijkt te kennen. Luthers *sola fide* geldt niet alleen de kennis aan de vrijspraak, maar ook de kennis aan de schuld.

Vrijspraak

In de rechtvaardiging door het geloof verhouden zich volgens Luther onze schuldbelijdenis en Gods schuldvergiffenis als zijde en keerzijde. Niet omdat het eerste van evenveel gewicht is als het tweede, maar omdat God de zondaar niet rechtvaardigt zonder dat deze zondaar Gód rechtvaardigt. Laat ik het verduidelijken.

God vergeeft de zonden weliswaar om niet en uit genade alleen, maar nooit achter onze rug om. Wie Hij rechtvaardigt noemt Hij bij de naam. Die naam is zondaar, Adamskind, strafwaardig. En ik kan het niet ontkennen. God heeft gelijk. En ik gééf Hem ook gelijk. Vrijspraak van Gods vonnis vindt niet plaats zonder aanvaarding van het rechtmatige van dit vonnis. Niet omdat God toch nog enige *bijdrage* zou vereisen, maar omdat Hij de *bijval* van het boetvaardige geloof verlangt en die bijval Zelf door Woord en Geest ook scheidt.

Het geloof in Gods rechtvaardiging betekent dus niet zonder meer de overtuiging dat mijn zonden zijn vergeven, maar veeleer de tweeledige erkenning dat ik in Gods ogen een vloekwaardige zondaar ben en dat ik nochtans, in déze verwerpelijke hoedanigheid, niet mijn verdiende loon ontvang, maar genadige vrijspraak verkrijg. Wie het oordeel Gods in geloof onderschrijft, mag in dit zelfde geloof vernemen – en overnemen – dat Gods vloek zich niet op óns ontlaadt, maar Zijn eigen lieve Zoon getroffen heeft. Dus juist wie zichzelf veroordeelt en God geen ongelijk toeschrijft, die wordt gerechtvaardigd. Zo is de rechtvaardige –schrijft de jonge Luther al in zijn eerste Psalmenuitleg (1513-'15) – vooreerst de aanklager van zichzelf, door met de beoordeling van God in te stemmen. Blijkens zijn commentaar op Galaten 2:16 (1531) is de oudere Luther nog precies dezelfde overtuiging toegedaan: onder de Wetsaanklacht verootmoedigd, geeft de zondaar God in Zijn Woord gelijk en belijdt hij niets anders verdiend te hebben dan de eeuwige dood. En juist hier licht Gods genadige vrijspraak helder op. Dan mag het hart van

de mens die in staat van beschuldiging is gesteld, zich in even ootmoedig als vrijmoedig geloof tot Christus wenden, en zeggen: als Hij mijn zonden tot de Zijne heeft gemaakt, dan heb ik ze niet meer, en als Hij zijn gerechtigheid tot de mijne heeft gemaakt, dan ben ik rechtvaardig voor God alsof ik nimmer had gezondigd.

Dit is de betekenis van de drie woordjes die onafscheidelijk bij de rechtvaardiging horen: *door het geloof*. Het voorzetsel 'door' betekent hierbij allerm minst: 'vanwege' of 'omwille van', als zou het geloof enige verdienstelijke waarde hebben. Het vormt geen grond, maar is louter middel; geen oorzaak, maar instrument. Het is weliswaar van onontbeerlijk gehalte, maar dat is het alleen omdat het zich Christus' heilswerk eigen maakt. Het is geen daad van verdienste, geen prestatie onzerzijds, maar het behoort tot wat Luther *vita passiva* noemt, het leven dat we niet maken maar wordt verkregen en ondergaan: 'Het geloof is een goddelijk werk in ons, dat ons verandert en herschept' (*Vorrede Römerbrief*, 1522). Het produceert niet, maar het ontvangt. Heel de waarde van het geloof is puur gelegen in wat het verkrijgt: Christus en Zijn gerechtigheid. Kort en goed, het *sola fide* wil niets anders zijn dan een krachtige onderstreping van het *solo Christo*. Als Luther dus verklaart dat het geloof onze gerechtigheid is, heeft dat geen andere zin dan dat Christus onze gerechtigheid is. Louter door en in Hem kunnen wij voor God bestaan. Zijn gerechtigheid is de onze. Het is 'vreemde' gerechtigheid, die volstrekt buiten onszelf is aangebracht, maar die ons even volstrekt wordt toegeëigend in het geloof dat met Christus verbindt.

In mystieke innigheid weet Luther deze geloofsvereniging met Christus te vertolken. Al vindt er geen versmelting tussen Christus' persoon en de onze plaats, het komt wel tot een allernauwste vereniging. Het geloof verenigt ons immers hechter met Hem dan man en vrouw verbonden zijn. In Christus geborgen – schrijft Luther in zijn uitleg van de Galatenbrief, de brief die hem zo lief was als zijn Käthe von Bora! – is men onaantastbaar voor de aanklacht van de Wet. 'Ik heb een Wet tegen de veroordelende Wet, een dood tegen de dood, een zonde tegen de zonde. Als de zonden mij bijten, zie ik op Christus, de koperen slang. Daar vind ik ook een zonde; daar

verslindt de ene de ander. Het is de zonde in Christus' vlees, waardoor Hij de zonden der wereld wegneemt.' En in een preek over Galaten 3 luidt het: 'Wel, lieve Wet, bent u alleen Gods Woord? Is het Evangelie niet ook Gods Woord (...)? Ik ga in hoger beroep, van de Wet naar het Evangelie. Want God heeft boven de Wet uit nog een ander Woord gegeven. En dat andere Woord heet Evangelie! En dit Evangelie schenkt ons genade, vergeving van zonden, eeuwige gerechtigheid en eeuwig leven.'

Ook wanneer de gelovigen door de duivel worden bestookt, dienen ze hem vrijmoedig van repliek: 'Heer duivel, wil toch niet zo woeden; matig je maar wat. Want er is er Eén die Christus heet. In Hem geloof ik. Deze is het Die met de Wet heeft afgerekend, de zonde heeft verdoemd, de dood te niet gedaan en de hel onschadelijk gemaakt.' Het bloed van Jezus is het gouden genadekleed waarin wij voor God verschijnen, zodat Hij ons niet anders wil aanzien dan alsof wij zijn lieve Zoon Zelf waren, vol gerechtigheid, heiligheid en onschuld. Heel het geheim van deze rechtvaardiging is gelegen in wat Luther – in aansluiting bij een eeuwenoude traditie – noemt de 'fröhlich Wechsel', de vrolijke ruil, waarin de Bruidegom al de armoe, schuld en schande van zijn bezitloze bruid voor Zijn rekening neemt en haar begiftigt met Zijn rijkdom en Zijn reinheid. 'Ist nun das nicht eine fröhliche Wirtschaft [bruiloft]?'

Vraagt men nu waar het geloof deze wonderlijke ervaring opdoet, dan is Luthers antwoord: alleen onder het gelezen, overdachte en vooral gepredikte Woord. Dát is de plaats en de gelegenheid die de Heilige Geest verkiest om ons van Gods rechtvaardigende vrijspraak te verzekeren. Niet door te werken, te worstelen of door welke vrome inspanning ook, maar door te *horen* wordt een mens gered. Wie aan Christus' lippen hangt en Zijn Woord gelooft, die is heilig en rechtvaardig, stelt Luther kort en klaar. Het is deze overtuiging die zijn prediking zo'n kracht en klem verleent.

Als kenmerkend voorbeeld mag hier de preek dienen die hij 25 maart 1534 uitsprak over 'Alzo lief heeft God de wereld gehad'. Hij begint zo: Dit is een van de heerlijkste Evangelieberichten uit het nieuwe Testament.

We moesten de woorden met gulden letters in ons hart graveren. Laat ieder christenmens ze minstens eenmaal per dag opzeggen. God had de wereld lief. Luther komt er niet over uitgedacht. De wereld is immers 'bruid van de duivel en vijand van God.' En dan tóch niet het voorwerp van Gods toorn en onbehagen, maar van Zijn liefde en welbehagen? De reformator kan dit wonder niet op. En om ons in die verwondering te laten delen, geeft hij de pastorale raad om 'elke dag met Johannes 3, vers 16, te beginnen en daarbij God te bidden of Hij het in ons hart zal drukken.'

Opmerkelijk is dat meer dan de helft van deze preek bestaat uit de bewogen oproep, aan zo'n grote zaligheid toch niet in ongeloof voorbij te gaan. Luthers verbazing over Gods liefde, en zijn verbijstering over het ongeloof houden gelijke tred. Scherp hekelt hij de dwaasheid waarmee het kostbare geschenk van Gods eigen lieve Zoon wordt veracht en genegeerd. Terwijl God Zijn schat genadig en vol gunning uitrekt, is de wereld er niet van gediend. De dwaasheid gekroond! Luther illustreert het. Stel dat een vrijgevig vorst aan een schamele bedelaar een landgoed ten geschenke aanbood dat hem jaarlijks duizend daalders verschaft, en die man bedankt voor de eer. De hele wereld zou roepen nog nooit een grotere dwaas te hebben gezien. En toch, nu God niet een vergankelijk fortuin maar Zijn eniggeboren Zoon wegschenkt, weigert de wereld Zijn gave! De zonde van dit absurde ongeloof gaat alle perken te buiten. Het getuigt van duivelde verblinding.

Echter, de reformator laat het hier niet bij. Omdat hij gelooft dat de Heilige Geest gewillig en in staat is deze ongerijmde weerstand te breken, en hij er tevens van overtuigd is dat de Geest dit doet door de prediking van het Evangelie, legt hij het vuur van Gods liefde na aan het hart. Hij stelt zichzelf ten voorbeeld. Hoewel hij vijftien jaar lang de mis heeft gelezen en allerlei afgoderij heeft bedreven, wilde de Heere hem al zijn kwaad vergeven. En als God Zijn genade bewees aan zo'n booswicht als hij er één is, dan kan het voor iedereen. Neem toch – dringt Luther aan – neem toch, want God gaf Zijn gave niet als vergif, maar tot vergeving.

Maar hoe neem je dit geschenk dan aan? 'Wat is de buidel waarin deze schat wordt neergelegd?' Niets anders dan het geloof.

Het geloof strekt de handen uit en houdt de lege buidel open. Niemand hoeft Gods gave te verdienen. Hier hoeft men niets te doen dan stil te zijn en zich het medicijn te laten toedienen. 'Zo wordt dit Godsgeschenk door het geloof ontvangen.' En zoals je een druppeltje water in een vuuroven giet, zo is de zonde van de wereld, vergeleken met Gods liefde. Zodra de zonde met Christus in aanraking komt, is ze ogenblikkelijk verslonden. En zoals een vonkje van een strohalm onmiddellijk uitdooft zodra het in de zee valt, zo gaat het met de zonde als we haar op Christus werpen.

Maar is het ook voor mij, onheilige zondaar? Als ik nu een Petrus, een Paulus of een Maria was! Die waren heilig. Maar hoe weet ik dat Gods Zoon ook aan mij, onheilige, is gegeven?

Luthers antwoord is eenvoudig. Jezus zegt toch niet dat God alleen mensen als Petrus, Paulus en Maria heeft liefgehad? De *wereld* had hij lief. Dat is de wereld van het ganse menselijk geslacht.

Aanvaard je een mens te zijn en niet meer dan dat? Mocht je eraan twijfelen, 'voel dan maar eens aan je neus en oren, of je niet een mens bent als ieder ander!' Wel, al wat mensenkind heet, mag deze schat aanvaarden. 'God gaf Zijn Zoon niet aan de duivel en ook niet aan de honden, maar aan mensen'.

Wie nu toch nog zegt: 'Wie zal mij verzekeren dat de Heere met dat woordje 'wereld' ook mij op het oog heeft', die maakt God tot een leugenaar. En dat is niemand geraden. Zeg maar liever dat God Zijn Zoon niet heeft gegeven aan heiligen en waardigen, maar aan de wereld. Ook ik ben 'wereld', en niets meer. En als ik deze benaming beneden mijn stand acht en Gods gave niet laat gelden, dan bega ik boven alle andere zonden ook nog deze misdaad, dat ik God van onbetrouwbaarheid beticht. God sluit niemand uit. Sluit iemand evenwel zichzelf buiten, dan zal hij dat ook zelf moeten verantwoorden. De preek eindigt dan als volgt: 'We roepen nu God aan, dat wij dit woord zullen geloven. Daartoe helpe ons onze lieve God. Amen.' Zo loopt Luthers klemmend appel bevrijdend uit op een kinderlijk beroep op Hem Die geeft waar Hij om vraagt. Tot zover deze Johannespreek.

Heel beeldend kan de reformator zich over het gebeuren van de prediking uitlaten. Zo heet het elders in een van zijn werken: 'De

predikers zijn doodgravers. Ze hanteren schop en houweel. Ik geloof hun woord en laat mij met Christus begraven. Dat geschiedt als ik het woord van de doodgravers geloof. Weg is alle zonde. Ook ik, grote zondaar, weet mij door het geloof in de dood van Christus met Hem mee gestorven en begraven.' De toe-eigening van Christus' dood en verrijzenis voltrekt zich dus onder het Woord. Luther geeft toe dat het maar een gering en simpel middel is waarvan de Heilige Geest zich bedient, maar het is toch alleen op deze eenvoudige manier van het gehoorde en beaamde Woord dat men van Gods vergeving wordt verzekerd. Het Woord is het trefpunt met Zijn genade en de werkplaats van de Geest. Onzichtbaar en verborgen gaat de Geest Zijn gang, maar niet onhoorbaar en onmerkbaar. We horen Zijn geluid in het Woord en we bemerken het in ons hart. Waar men het Evangelie hoort prediken, daar mag men het er volgens Luther op houden dat de Heilige Geest Zijn herscheppend werk verricht. Men hoort zich levend en als herboren. Nee, niet áls, maar echt herboren en gerechtvaardigd. Door het onbedrieglijke Woord van de Geest.

Is de rechtvaardiging voor Luther nu een eenmalig gebeuren? Ja en nee. Enerzijds geeft hij het volle pond aan Gods eenmaal gegeven jawoord. Het geloof mag er mee rekenen dat Hij naar Zijn onberouwelijk welbehagen nooit meer terugkomt van Zijn eens voorgoed geschonken vrijspraak. Dit 'eens voorgoed' ligt verankerd in het eens voorgoed volbrachte werk van Christus. Maar er is ook een andere kant. Levenslang moet een mens, als zondaar in zichzelf, het telkens weer hebben van vreemde gerechtigheid, dat wil zeggen van toegerekende gerechtigheid, die in het Woord wordt toegezegd en toebedeeld, en die in het geloof wordt toegeëigend. Wat in de toerekening een voldongen feit is, dat wordt in de gang van het geloof bij herhaling weer verworven. Want dat geloof wordt keer op keer bestreden, door aanvechting belaagd. En het is uitgerekend de aanvechting die Luther waarmerkt als de toetssteen van alle ware geloof. 'De aanvechting (*tentatio*) leert je – aldus Luther – niet alleen weten en verstaan, maar ook ervaren hoe waar, hoe zoet, hoe machtig, hoe troostrijk het Woord van God is. Want zodra dit Woord door je heengaat, zal de duivel je beproeven en tot een echte *doctor* maken en je leren het Woord Gods lief te hebben.' In de aanvechting

raakt het geloof in de smeltkroes. Daar houdt men zich niet staande met zijn status van gerechtvaardigde, maar daar gaat men onderuit. Daar slaat de twijfel toe, waarin men zich slechts beroepen kan op Gods hernieuwde toewending. 'Getrooste vertwijfeling', noemt Luther dat. In de benauwdheid stijgt de roep om redding omhoog. Dan moet God het opnieuw verklaren: 'Ik ben uw heil.' En Hij moet het niet alleen, Hij doet het ook.

Aan de rechtvaardiging is dus de spanning eigen van het 'alreeds' en het 'nog niet'. In Christus is zij reeds compleet en ongebroken, in ons echter aangevochten en gebroken. Dagelijks blijven we zondigen en zijn we bijgevolg weer van genadige vergeving afhankelijk. Het is met het oog hierop dat Luther tijdens een promotie-disputatie in juni 1537 verklaart: 'Onze rechtvaardiging is nog niet voltooid, ze is aan de gang en nog in aanbouw. Maar ze wordt eenmaal voltooid in de opstanding der doden.' Op soortgelijke manier kan Luther in zijn Galatenuitleg (1535) formuleren – overigens in Augustinus' gevolg – dat we rechtvaardig zijn in hope (*in spe*), nog niet in volle werkelijkheid (*in re*). Zo blijven gerechtvaardigde mensen tegelijk *te* rechtvaardigen mensen. Wie het is, moet het tevens telkens weer worden. Het geloofsleven bestaat volgens Luther dan ook uit een gedurig verlangen naar vergevende genade, die biddend wordt verkregen. We blijven bedelaars!

Het is duidelijk dat de rechtvaardiging zo gezien nooit tot een positie van gerechtvaardigdheid kan uitgroeien waarop men zich zou kunnen beroemen. Dat zou ontarding zijn. Heel onze gerechtigheid ligt buiten onszelf. We staken er geen hand naar uit en krijgen het ook nooit in handen. Ze wordt geen autonoom bezit, maar blijft in Gods belofte geborgen. Luther heeft deze stand van zaken op de bekende formule gebracht van *simul iustus et peccator*, tegelijk rechtvaardige en zondaar. Het is meer dan een formule. Het hoort meer in het gebedsleven thuis dan in de dogmatiek. Het is gebedstaal, de berouwvolle biecht die opwelt uit de ziel van een mens die vlucht onder Christus' vleugels. Geen theorie. En nog veel minder een excuus, laat staan een vrijbrief voor een zondig leven. Het is de smartelijke ervaring van een rechtvaardige die de rang van zondaar niet te boven komt. Zondaar blijf ik, in eigen oog en ook in

Gods oog. Ook in Gods oog? Ja, maar juist zo'n zondaar kijkt Hij niet weg, maar laat Hij genade vinden in Zijn ogen en ziet Hij in Christus aan. En zo, bekleed met Zijn gerechtigheid, ben ik nochtans rechtvaardig in Zijn ogen. Ook in eigen oog? Ja, voor zover ik dit geheim met een gelovig hart omhels. Want 'het geloof sluit Christus in het hart, zoals een edelsteen gevat is in een ring.'

Ik eindig met een Luther-anekdote.

Op een dag klopte de duivel weer eens bij hem aan.

'Woont hier een zekere Martinus Luther?'

Jawel.

'Ik heb hier een aanklacht op jouw naam. Martinus Luther, je hebt gezondigd tegen het eerste tot en met het tiende gebod.

Daar staat de doodstraf op. Beken je?'

Ik beken.

'Dan is je vonnis geveld.'

Toen nam Luther de schuldbrief in handen en tekende dwars over het document met rode inkt een kruis, en schreef eronder:

'Tegen alle geboden Gods heb ik gezondigd en ik ben doodschuldig. Maar het bloed van Jezus Christus, de Zoon van God, reinigt mij van alle zonden'.